

Zuzana Slobodová

Prešovská univerzita v Prešove

Filozofická fakulta

Inštitút stredoeurópskych štúdií

Slovenská republika

ORCID: 0000-0001-8460-2479; e-mail: zuzana.slobodova@unipo.sk

Medzijazykové kontakty slovenského a nemeckého jazyka na príklade sémantickej analýzy karpaticizmov *putňa* a *putera*¹

Abstrakt: Predmetom štúdie je sémantická analýza karpaticizmov *putňa* a *putera* v kontexte jazykových kontaktov a interferencie v rámci karpatského areálu s dôrazom na slovensko-nemecké jazykové kontakty. Hlavným cieľom príspevku je podrobiť vybrané karpaticizmy analýze s dôrazom na ich sémantickú štruktúru a etymológiu. V rámci sémantickej analýzy sme skúmané karpaticizmy rozčlenili na klasifikačné, identifikačné a špecifikačné príznaky. Na základe viacnásobného overenia pôvodu vybraných karpaticizmov v domácich a zahraničných publikáciách sme zistili, že oba karpaticizmy sú nemeckého pôvodu.

Kľúčové slová: karpaticizmy, sémantická analýza, etymológia, slovensko-nemecké kontakty.

Abstract: Interlingual contacts between the Slovak and German languages: the example of a semantic analysis of the Carpathian words *putňa* and *putera*. The subject of the study is a semantic analysis of the Carpathian words *sputňa* and *putera* in the context of language contacts and interference within the Carpathian area, with emphasis placed on Slovak-German language contacts. The main goal of the paper is to subject selected Carpathian words to an analysis with emphasis placed on their semantic structure and etymology. As part of the semantic analysis, I have divided the studied Carpathian words into classification, identification and specification signs. Based on multiple verification of the origin of the selected Carpathian words in domestic and foreign publications, I conclude that both Carpathian words are of German origin.

Keywords: Carpathian loan words, semantic analysis, etymology, Slovak-German contacts.

1. Úvod

Územie, na ktorom sa rozprestierajú Karpaty, zohralo vo formovaní slovanských aj neslovanských národov nepochybne významnú úlohu. Dnešné Slovensko bolo od nepamätí miestom, kde sa stretávali mnohé národy a etniká, čím dochádzalo k stretu rôznych

¹ Štúdia vznikla v rámci riešenia grantového projektu VEGA – *Dynamické procesy v súčasnej jazykovednej slavistike V. (Kapitoly z výskumu slovenčiny, poľštiny, rusinčiny a ukrajínčiny)* – 1/0225/23.

kultúr na rozličných úrovniach. V kontexte nášho príspevku sú dôležité jazykové kontakty. Jazykovými kontaktmi v karpatskom areáli sa venuje **lingvistická karpatólogia (karpatská jazykoveda)**. Najvýznamnejším dielom z jazykovedného výskumu v karpatskom areáli je *Celokarpatský dialektologický atlas* (ďalej CKDA)². Dohromady vyšlo sedem zväzkov CKDA od roku 1973–2003. Práve jednotlivé zväzky CKDA sa nám stali východiskovým materiálom pre náš text. V atlase sú zachytené lexémy, tzv. **karpaticizmy**, ktoré súvisia s pastierstvom a salašníctvom a sú rôzneho pôvodu.

V našej štúdii sa venujeme vybraným karpaticizmom: *putňa* a *putera* s dôrazom na slovensko-nemecké jazykové kontakty. V rámci analýzy sa venujeme procesu prepojenia medzi významom a etymológiou týchto karpaticizmov. Výskyt karpaticizmov sme porovnávali a overovali s domácou i zahraničnou literatúrou.

2. Sémantická analýza karpaticizmov *putňa* a *putera*

Podstatou sémantickej (komponentovej) analýzy je rozbor významu lexikálnych jednotiek za pomoci sémantických komponentov – **sém**. Sému vnímame ako základnú jednotku elementárneho zmyslu, ktorá je ďalej nedeliteľná.

V našej štúdii sa zaoberáme metódami určovania lexikálneho významu slov prostredníctvom komponentovej analýzy na základe vymedzenia sémantických dištingtívnych príznakov:

– **klasifikačné príznaky**: tieto príznaky slúžia na kategorizáciu lexikálnej jednotky do všeobecných sémantických tried, ako sú napríklad podstatné meno, prídavné meno a pod.,

– **identifikačné príznaky**: pomáhajú nám zaradiť lexikálnu jednotku do mikrosystému, napr. „nádoba”,

– **špecifikačné príznaky**: slúžia na detailnejšie rozlíšenie medzi jednotlivými členmi lexikálnej kategórie.

Pri rozbere karpaticizmov sme vychádzali z Tolstého sémantickej analýzy (Blanár 1976) s využitím vymedzenia sémantických dištingtívnych príznakov na základe teórie Juraja Furdíka (Ondrus, Horecký, Furdík 1980)³.

Sémantická analýza karpaticizmov z aspektu medzijazykových kontaktov

Sémantickej analýze vybraných karpaticizmov sme sa venovali aj v našej monografii: *Sémantická analýza karpaticizmov z aspektu medzijazykových kontaktov* (2020). Monografia sa zameriava na analýzu významov karpaticizmov v kontexte jazykových kontaktov. Je určená pre lingvistov, ktorí študujú dialekty v karpatskom regióne, karpaticizmy a sémantickú analýzu.

V časti *Teoretické základy sémantickej analýzy* sa zaoberáme dekompozíciou významov na základné prvky a komponenty. V našej práci sme vychádzali zo sémantickej analýzy N.I. Tol-

² Pre tento atlas sa používajú 2 skratky: CKDA (*Celokarpatský dialektologický atlas*) – túto skratku využívajú predovšetkým slovenskí jazykovedci; skratka OKDA sa používa v slavistike a je odvodená od ruského názvu: *Общекарпатский диалектологический атлас* [*Obščekarpatskij dialektologičeskij atlas*].

³ Sémantickej analýze sa venovali aj títo bádatelia: E. Sekaninová (1980), I. Ripka (1983), H.B. Цветков [N.V. Cvetkov] (1984), M.O. Malíková (1986), K. Buzássyová (1990), E. Nemcová (1990), M. Nábělková (1993), Z. Slobodová a I. Kozárová (2019), Z. Slobodová (2019; 2020; 2021a; 2021b) a i.

stého slovanskej slovnej zásoby, ktorú v „Jazykovednom Časopise“ (1974) spracoval Vincent Blanár; pri analýze sme využili i poznatky sémantickej analýzy podľa J. Furdíka (1980) a tiež definíciu sémantických príznakov podľa *Encyklopédie jazykovedy* (Mistrík 1993; Blanár 1984).

V časti *Sémantická analýza vybraných karpaticizmov* sme sa venovali karpaticizmom a podrobili sme ich analýze. Pri výbere slov sme sa zamerali na lexémy rôzneho pôvodu, frekvencie a oblasti použitia: *bešiKa*, *betEG-*, *bOKAnČ-*, *bVrdeJ*, *čipka*, *čiZm-*, *dEmikat*, *dojka*, *facKa*, *fajta*, *falat*, *fujar-/fURul-*, *gerEnda*, *Xust(k)a*, *xVža*, *kAbAt*, *kLag-*, *kolVba*, *kuČa* a *podlšiAR-*. Pri analýze sme zaznamenávali aj významové posuny v rámci tej istej lexémy, spracovanie vo vybraných dielach slovenského jazyka, overovali sme ich výskyt v *Atlase slovenského jazyka IV* (Habovštiak 1984), skúmali sme ich výskyt v materiáli z územia Bulharskej republiky (*Карпато-балканский диалектный ландшафт: Язык и культура* 2008), v diele Mieczysława Małeckého a Kazimierza Nitscha – *Atlas językowy polskiego Podkarpacia* (1934) a spracovali sme ich etymológiu.

Hlavným cieľom našej práce bola sémantická analýza karpaticizmov: analyzovanie základných, druhotných i ojedinelých semém v tabuľkách rozdelených podľa sémantických príznakov. Analýzou sme sledovali dynamické javy v slovnej zásobe – pozorovali sme rozširovanie, resp. zúženie sémantickej štruktúry vybraných lexém.

2.1. Sémantická štruktúra lexémy *PUt()N*⁴ v Dotazníku CKDA

1. nádoba na mlieko,
2. nádoba na vodu, vedro,
3. drevené vedro (na napájanie dobytky – kráv, koní atď.),
4. nádoba na prepravu srvátky (‘žinčice’) (*Общекарпатский диалектологический атлас. Вступительный выпуск* 1987, 123).

2.2. Sémantická štruktúra lexémy *putn'a* v CKDA⁵

1. 'putn'a, 'putiny – nádoba na vodu (prevažne drevená), vedro,
2. 'putn'a, 'putiny – nádoba na mlieko (prevažne drevená),
3. 'putn'a, 'putiny – nádoba (prevažne drevená), na napájanie dobytky
4. 'putn'a, 'putiny, putinā – nádoba na skladovanie alebo výrobu mliečnych produktov (prevažne bryndze),
5. 'putn'a – drevená nádoba na prepravu rozličných produktov, zeleniny (na trh, z poľa),

⁴ V Dotazníku CKDA sa v sémantických otázkach udáva tzv. **metaforma**, resp. metajazyková podoba karpaticizmu. Veľké písmeno v metaforme otázky je namiesto vokálu, kde sa predpokladá najväčšia variantnosť. Pomlčka na konci označuje variantnosť morfológických elementov. Niekedy môže ísť o odlišné znenie metaformy v 1. vyd. Dotazníka a v 2. vyd. Dotazníka CKDA. Smerodajný je názov uvedený na mape. Podrobnejšie pozri (1) J. Dudášová-Kriššáková: *Vývin rusínskeho jazyka a dialektológia*. Prešov 2015, s. 241. (2) *ОКДА. Вступительный выпуск* [OKDA. Вступительный выпуск], Сконье 1987, с. 105–132. V našom texte uvádzame metaformu *PUt()N-* a *pUTER-* pri sémantickej analýze; vo zvyšnom texte uvádzame podobu známu zo slovenských nárečí – *putňa* a *putera*.

⁵ Karpaticizmy *putn'a* a *putina* sú na mapách zachytené vrátane ich derivátov. Pri zakreslení jednotlivých významov do máp bol zohľadnený materiál, z ktorého je nádoba vyrobená. Údaje o rozdieloch v materiáli a forme nádoby sú uvedené v indexe (*Celokarpatský dialektologický atlas*, II, 88).

6. 'putn'a – nádoba, v ktorej nosili k rieke bielizeň na pranie,
7. 'putn'a, 'put: on' – drevená nádoba, plechový sud, ktorý sa používa pri zbere hrozna a zvyčajne sa nosí na chrbte,
8. Ojedinelé semémy:
 - 8.1. 'putňa, 'putňo: nádoba na vodu (prevažne drevená), vedro,
 - 8.2. 'putnička – na postrek hrozna,
 - 8.3. 'putyna – malý drevený sud.

(*Celokarpatský dialektologický atlas* 1994, II, mapa č. 37, s. 88).

Dotazník CKDA predpokladal len 4 významy, výskumom v jednotlivých zväzkoch CKDA boli odhalené ďalšie významy – celkovo 7 (+ 3 ojedinelé).

Nakoľko bulharský kolektív v roku 1982 vystúpil z riešiteľského tímu CKDA bol kompletný materiál z 15 lokalít Bulharskej republiky zverejnený až v roku 2008 v zborníku *Карпатобалканский диалектный ландшафт: Язык и культура* [*Karpatobalkanskij dialektnyj landszaft: Jazyk i kultura*], v kapitole 42 *Болгарские материалы для «Общекарпатского диалектологического атласа»* [*Bołgarskije matieriały dla «Obszczekarpatskogo dialektologiczeskogo atlasa»*] 12 (s. 355–480). V bulharských lokalitách boli výskumom potvrdené tieto významy karpaticizmu *PUt(N)-*:

1. nádoba na mlieko,
2. nádoba na vodu, vedro,
3. drevené vedro (na napájanie dobytky – kravy, kone a pod.),
4. nádoba na prepravu srvátky ('žinčice') (*Карпато-балканский диалектный ландшафт: Язык и культура* 2008, 388).

2.3. Sémantická analýza základnej a druhotných semém karpaticizmu *putňa*

Tabuľka 1: Klasifikačné príznaky lexémy *+putn'a*⁶

	podst. meno	konkrétnosť	počítat.
1. nádoba na vodu (prevažne drevená), vedro	+	+	+
2. nádoba na mlieko (prevažne drevená)	+	+	+
3. nádoba (prevažne drevená), na napájanie dobytky	+	+	+
4. nádoba na skladovanie alebo výrobu mliečnych produktov (prevažne bryndze)	+	+	+
5. drevená nádoba na prepravu rozličných produktov, zeleniny (na trh, z poľa)	+	+	+
6. nádoba, v ktorej nosili k rieke bielizeň na pranie	+	+	+
7. drevená nádoba, plechový sud, ktorý sa používa pri zbere hrozna a zvyčajne sa nosí na chrbte	+	+	+

⁶ Kvalifikátor + uvádzame pri karpaticizme, pretože v tomto prípade ide o sémantickú analýzu.

Tabuľka 2: Identifikačné príznaky karpatismu +putn'a

	nádoba
1. nádoba na vodu (prevažne drevená), vedro	+
2. nádoba na mlieko (prevažne drevená)	+
3. nádoba (prevažne drevená), na napájanie dobytky	+
4. nádoba na skladovanie alebo výrobu mliečnych produktov (prevažne bryndze)	+
5. drevená nádoba na prepravu rozličných produktov, zeleniny (na trh, z poľa)	+
6. nádoba, v ktorej nosili k rieke bielizeň na pranie	+
7. drevená nádoba, plechový sud, ktorý sa používa pri zbere hrozna a zvyčajne sa nosí na chrbte	+

Tabuľka 3: Špecifikačné príznaky karpatismu +putn'a (1. časť)

	drevená	plechová	na nosenie/ prepravu/zber	na napájanie	na skladovanie	na výrobu
1.	+	-	+	-	-	-
2.	+	-	+	-	-	-
3.	+	-	-	+	-	-
4.	-	-	-	-	+	+
5.	+	-	+	-	-	-
6.	-	-	+	-	-	-
7.	+	+	+	-	-	-

Tabuľka 4: Špecifikačné príznaky karpatismu +putn'a (2. časť)

	na vodu	na mlieko/mliečne produkty/na produkty	pre dobytky	na zeleninu	na bielizeň	na hrozno	na nosenie na chrbte
1.	+	-	-	-	-	-	-
2.	-	+	-	-	-	-	-
3.	+	-	+	-	-	-	-
4.	-	+	-	-	-	-	-
5.	-	+	-	+	-	-	-
6.	-	-	-	-	+	-	-
7.	-	-	-	-	-	+	+

2.4. Sémantická štruktúra lexémy *pUTER*- v Dotazníku CKDA

1. drevený kuželovitý sud, hore sa rozširujúci, do ktorého sa nalieva mlieko,
2. „vedro“ (*Общекарпатский диалектологический атлас. Вступительный выпуск* 1987, 124).

2.5. Sémantická štruktúra lexémy *putIn-/putYr-* v CKDA⁷

1. 'putin-, 'putyr- – drevená kužeľovitá nádoba, rozširujúca sa smerom nahor, kam sa vylieva mlieko nadojené na horských pastvinách,
2. 'putin-, 'putyr- – drevená nádoba na skladovanie bryndze a pod.,
3. 'putin-, 'putyr- – drevená nádoba na srvátku,
4. 'putin-, 'putyr- – drevená nádoba na kvasenie mlieka a výrobu „syra“, bryndze,
5. 'putin-, 'putyr- – vedro, nádoba na dojenie,
6. 'putin-, 'putyr- – hrnček na vodu,
7. Ojedinelé semémy:
 - 7.1. 'pučyra – drevená kužeľovitá nádoba, rozširujúca sa smerom nahor, kam sa vylieva mlieko nadojené na horských pastvinách,
 - 7.2. pu'tyra – urážlivé pomenovanie ženy ľahkých mravov.

(*Celokarpatský dialektologický atlas* 1994, II, mapa č. 40, s. 95)⁸.

Dotazník CKDA predpokladal len 2 významy, výskum v jednotlivých zväzkoch CKDA odhalil spolu 6 významov (+ 2 ojedinelé).

Naším výskumom sme odhalili aj ďalšie dva významy karpatizmu *putera*, ktoré uvádza *Slovník slovenských nářečí* (2021, III, 471–472):

1. jednoduchšia vinohradnícka striekačka i jej časť, v ktorej je postrek,
2. odroda jabĺk.

Výskumom na bulharskom území sa potvrdili nasledujúce významy karpatizmu *Puter-*:

1. drevený kužeľovitý sud, rozširujúci sa smerom nahor, drevený sud v tvare kužeľa ktorý sa rozširuje až po vrch, do ktorého sa nalieva mlieko,
2. vedro (*Карпато-балканский диалектный ландшафт: Язык и культура* 2008, 389).

⁷ Na mape + putIn- || putYr 179 sú zobrazené lexémy v rôznych variantoch: *putin-, puten-, putyn-, putir-, puter-, putyr-*. V rámci tejto lexémy sú na ľavej strane CKDA uvedené aj rekartografované body označené kvalifikátorom *p* (рекартографированое – rekartografované), keďže rumunskí jazykovedci sa na prácach na CKDA nepodielali (obdobne ako bulharský riešiteľský kolektív); ide o lokality z rumunského územia (132p – 189p) (*Celokarpatský dialektologický atlas*, II, 94).

⁸ Naša štúdia sémantickej štruktúry karpatizmu *putIn-/putYr-* odhalila niektoré nepresnosti pri spracovaní podkladov z Dotazníka CKDA – na pravej strane pod mapou je zapísaná odlišná sémantická štruktúra ako na ľavej strane. Pre našu štúdiu bola smerodajná sémantická štruktúra pod mapou. Porov. štruktúru na ľavej strane: 1. drevený kužeľovitý sud, rozširujúci sa smerom nahor, 1.1 sud, 2. drevená nádoba na skladovanie bryndze, 2.1 nádoba na skladovanie soľného roztoku (na bryndzu), 2.2 nádoba na kapustu, 2.3 nádoba na nakladanie zeleniny, 2.4 nádoba na bravčovú masť, 3. drevená nádoba na srvátku, 4. drevená nádoba na kvasenie mlieka a výrobu bryndze, 5. vedro, nádoba na dojenie, 5.1 vedro na vodu, plechovka/kanva, 6. hrnček na vodu, 7. ojedinelé semémy.

2.6. Sémantická analýza základnej a druhotných semém

Tabuľka 5: Klasifikačné príznaky lexémy + *putIn-/putYr-*

	podst. meno	konkrétnosť	počítat.
1. drevená kužeľovitá nádoba, rozširujúca sa smerom nahor, kam sa vylieva mlieko nadojené na horských pastvinách	+	+	+
2. drevená nádoba na skladovanie bryndze a pod.	+	+	+
3. drevená nádoba na srvátku	+	+	+
4. drevená nádoba na kvasenie mlieka a výrobu „syra“, bryndze	+	+	+
5. vedro, nádoba na dojenie	+	+	+
6. hrnček na vodu	+	+	+

Tabuľka 6: Identifikačné príznaky karpaticizmu + *putIn-/putYr-*

	nádoba
1. drevená kužeľovitá nádoba, rozširujúca sa smerom nahor, kam sa vylieva mlieko nadojené na horských pastvinách	+
2. drevená nádoba na skladovanie bryndze a pod.	+
3. drevená nádoba na srvátku	+
4. drevená nádoba na kvasenie mlieka a výrobu „syra“, bryndze	+
5. vedro, nádoba na dojenie	+
6. hrnček na vodu	+

Tabuľka 7: Špecifikačné príznaky karpaticizmu + *putIn-/putYr-*

	drevená	kužeľovitá, rozširujúca sa smerom nahor	na vodu	na mlieko/ mliečne produkty	na dojenie	na skladovanie	na výrobu
1.	+	+	-	+	-	+	-
2.	+	-	-	+	-	+	-
3.	+	-	-	+	-	+	-
4.	+	-	-	+	-	-	+
5.	-	-	-	+	+	-	-
6.	-	-	+	-	-	+	-

3. Etymológia

Etymológiu a výskyt vybraných karpaticizmov sme overovali v nasledovných slovníkoch, príručkách a atlasoch:

slovenský jazyk:

– *Historický slovník slovenského jazyka IV: P (poihrat' sa) – P (pytlovať)* (1995),

- Š. Ondruš, *Odtajnené trezory slov, II, III* (2000, 2002, 2004),
- Ľ. Králik, *Stručný etymologický slovník slovenčiny* (2015),
- *Slovník slovenských nářečí III: P (poza) – R* (2021),
- *Atlas slovenského jazyka IV: Časť 2 – úvod, komentáre, dotazník, indexy* (1984);
- český jazyk:**
- V. Machek: *Etymologický slovník jazyka českého* (1957, 1971);
- ruský jazyk:**
- А. Преображенский [Preobraženskij], *Этимологический словарь русского языка* [*Jetimologičeskij slovar ruskogo jazyka*], т. I: А – О (1910),
- М. Фасмер [M. Vasmer], *Etimologičeskij slovar ruskogo jazyka* (1973);
- nemecký jazyk:**
- F. Milosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen* (1886),
- S.M. Newerkla, *Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch. Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen* (2011).

3.1. Etymológia karpatizmu *putňa*

Historický slovník slovenského jazyka (1995, IV, 576) zachytil karpaticizmus v podobe **putňa** vo významoch: drevená nádoba slúžiaca aj na meranie, obsahová miera asi 60 l, merica. Dielo uvádza jednoznačný nemecký pôvod⁹.

Lubor Králik (2019, 487) spracoval karpaticizmus v podobe **putňa** s významom väčšia nádoba s popruhmi na nosenie na chrbte, vedro. Autor uviedol nemecký pôvod a pridáva aj podoby v nemčine: nem. *Bütte*, bavor.-rak. dial. *Putte*, *Putn*¹⁰.

Slovník slovenských nářečí (2021, III, 472–473) uvádza karpaticizmus v podobe **putňa** i **puteň**, s významami 1. vysoká drevená nádoba elipsovitého tvaru s popruhmi na nosenie na chrbte, 2. menšia drevená polooválna alebo oválna nádoba s pevným uchom na nosenie v rukách, 3. časť vinohradníckej striekačky, v ktorej je postrek, 4. menšia drevená alebo kovová nádoba s jedným držadlom používaná pri dojení mlieka, 5. menšia drevená oválna nádoba na uskladnenie lekváru¹¹.

⁹ **putňa** – nem. ž: 1. drevená nádoba slúžiaca aj na meranie: *gednu putnu muky, abi mi se nawratila, žadam* (MODRA 1622); *držbar no 1; puthnia no 1* (LIKAVA 1627); *obrezugj hrozno a znassegj putnami (:butamj:) y wysypugj do winneg kady* (OP 1685); z rozkazu pana richtara poslaly zme k Ostrihomu panu Fuidelemowy za gednu putnu hrussek rafaguok fl 1 d 60 (KRUPINA 1706); počjta se na sset kmenu gedna plná putně hnoge, gawkowá se od gedné dorostlé osoby na hrbeť uněsti muže (HRK 1773) 2. obsahová miera asi 60 l, merica: *medimnus: mjra řečeho, merica, sstwt, puldruhég mjri, putna, korec kráľowsky* (KS 1763); -ový príd k 2: *sesqviculare dolium: putnowy* (KS 1763); **putienka** [-tén], **putnička** dem k 1: *potom složil putenku Jura a z obusskem na Jana bil* (SKALICA 1618); *daly zme na tu czestu za dwe putniczky yablk a hrussiek fl 1 d 60* (KRUPINA 1706); *putnička na maslo* (M. KAMENĚ 1774); *mensse domy magu mat prinagmeneg geden rebrik, geden hak, nektere ssafy, putenky* (ROŽŇAVA 1785–1788) (*Historický slovník slovenského jazyka* 1995, IV, 576).

¹⁰ **putňa** – väčšia nádoba s popruhmi na nosenia na chrbte, hovor. „vedro“ (od XVII storočia) Nem. pôvodu (spis. nem. *Bütte*, bavor.-rak. dial. *Putte*, *Putn* ap.), čo je prevzaté zo strlat. *butina* „fľaša, nádoba“, ktorého východiskom je gr. *pytinē* (πυτινή) *bytinē* (βυτινή) „opletená fľaša“; význam slova zrejme ovplyvnilo aj strlat. *butis*, *buttis*, *butta* „sud“ (Králik 2019, 487).

¹¹ **putňa** i **puteň**: „1. vysoká drevená nádoba elipsovitého tvaru s popruhmi na nosenie na chrbte; i jej obsah: *Ženi sa postavili gu koreňom z vedrom v ruke, chlapov bolo meňej, tí mali na starosti putne* Plavé

Atlas slovenského jazyka (Habovštiak, IV, 1984) zachytáva karpaticizmus *putňa* v časti X. *Syntetické mapy, Dotazník pre výskum slovenských nárečí II*, lexikála časť IX. *Jedlá a nápoje*, otázka č. 803: oválna drevená nádoba s uchom na donášanie vody (*putňa*) (s. 297) a tiež v rámci *Abecedného indexu slov Dotazníka pre výskum slovenských nárečí* (II, 311).

Václav Machek (1971, 501; 1957, 409) zachytáva karpaticizmus v podobe **putna**. Uvádza pôvod v nemeckom (bavorskom) nárečí – *putten* (spisovne *Bütte*)¹².

Franz Miklosich (1886, 268) uvádza karpaticizmus v podobe **putina** s významami druh nádoby, sud. Uvádza aj starohornonemeckú podobu: *putína*¹³.

Stefan Michael Newerkla (2011, 328) zachytil karpaticizmus v podobách **putna** a **putňa** s významami: drevená kaďa, riad na víno, nosič na chrbát. Podobne ako V. Machek (1971) aj S.M. Newerkla uvádza nemecký základ: *puttn* (bavorsky), stredná nemčina *büte(n)*, *bütte* vo význame: nádoba, kaďa, južnotirolsky, rakúsky *Butte*¹⁴.

Vozokany vrb; *Aj toho roku zme mali za pad'esiat putieň št'epou* Pukanec LVI; *Zložijú putňu pri riekei, sňau kalab a za dva nal'iaju do putňi z vínom tej vodi a vrátijú sa naspág na faru* Dol. Plachtince MK; *Jenna putna je za tri-štiri kible* Trakovice HLO; *Do putne sa zmesci pet kiblôf hroznôf* Hor. Orešany TRN; *Putna mala dva pánti, páse, a f tén sa nosili hrozne na vós* Čataj MOD; *Chlapi visípali hrozne s kibla do putne a otál do tunki* Bernolákovo BRA; *Otát sme ten hnij nosili f putňách* Kunov SEN ♦ *chrábác putna* Nitra, *pantová putna* Radošina NIT, Brestovany TRN, *traková putna* Čachtice NMV, *oberácá putna* Sila NIT, Siladice HLO, *oberáčková putňa* Dražovce NIT, *hroznová putňa* Bošáca TRČ, *vinná putňa* Lapáš NIT, *vinohracká putna* Šintava ŠAL, *mecová putna*, *meričná putna* Štefanová MOD, *orešánská putna* Dechtice TRN – s popruhmi na nosenie hrozna pri obračke; *chod'it' s putňiama* Jablňovce LVI – nosiť hrozno v putni pri obračke • *tajdu pre putňu* Cerovo KRÚ – majú zásnuby 2. menšia drevená polooválna alebo oválna nádoba s pevným uchom na nosenie v rukách; i jej obsah: *Vezňi putňu a chodziad' vodi!* Bodorová MAR; *Krú sa chítala do putne, ale dakedi ju iba tak pustijú* Dol. Kubín; *Celá d'ed'ina bola na nohách, žebe sa ohem ňerozmnožijú, vláčili zme putňiach vodu zo stuňi* Čelovce MK; *Zme im naliáli ces komin patnás putni vodi* Svätušá VRB; *Na bačove som každí dzeň zdolil nosil više raz po dve putne vodi na náškách* Brvnište PB; *A gdo nestej hnad lichvu k tomu hrantovi, tak si zaj váški cez plecá a dve putne a išou si vodu zát* Sila NIT; *Ket kón scél id na potrebu, nadložili mu starú putnu lebo čo pri ton šlapání zbožá* Ružindol TRN; *Sra'li do putňi, da'li groš, a co lapotali, da'li po dva groše* Spiš. Štvrtok LVO; *Putňa, to na vodu z jednim uchom* Dl. Lúka BAR; *Putňa bula na napajaňe koňoj, mala hore ucho* Trhovište MCH; *puten* Val. Dubová DK • *tečie ako s putňi* Čelovce MJ, *prši jag bi s putne láv* Lukáčovce HLO, *leje ako s putne* Zubrohľava NÁM, *leje jak s putne* Brestovany TRN, *cedzi jako s putne* Kolárovice BYT – o silnom hustom daždi, veľmi prši; *huhňe, ako kej do putne vráveju* Pámica DK – hovorí veľmi nezrozumiteľne 3. časť vinohradníckej striekačky, v ktorej je postrek: *Postrek je v strékačke naláti v medenněj putne* Trakovice HLO; *putňa, haďica, pumpa rozprašovač* Hont. Tesáre KRÚ; *putna, píst, ramár, válec, vzdušník, slimák* Modra; *putňa, šľajf, lamár* V. Zálužie NIT; *putňa* Gajary MAL 4. menšia drevená alebo kovová nádoba s jedným držadlom používaná pri dojení mlieka, hrotok, šechtár: *putňa* Brodské SKA 5. menšia drevená oválna nádoba na uskladnenie lekváru a podobne, geletka: *putna* Kostolná MYJ. (*Slovník slovenských nárečí* 2021, III, 472–473).

¹² **putna**, msl. laš. -ňa, slc. *puteňa*. Pol. *putnia*, ukr. *putnja*. Z něm. nář. (bavor.) *putten* (spis. *Bütte*), odtud i maď. *puttony*. Š. Srov. staré prejetí v *bedna* (Machek 1957, 409).

¹³ **putna** č. *butte*. putyra, in Mähren, s. putunja. p. putnia. putna *art gefäss*, klr. putyno. putňa. – rm. putine puttschen, butte. ahd. putina (Miklosich 1886, 268).

¹⁴ **putna** 'Holzbutte, Bütte' ♦ **putňa** 'id.' © Ač. *putně, putna*, äslk. *putňa* < bair. *puttn* 'Bütte'. Vgl. auch č. †*bednár* 'Fassbinder, Büttner, Böttcher', slk. *bednár, debnár* 'id.' © pl. *putnia*, ukr. *путьня*. ⑤ mhd. *büte(n)*, *bütte* 'Gefäß, Bütte' südtđ. ö. *Butte*; ung. *puttony* 'Bütte, Weingeschirr, Rückentrage'. © 6 ač. Belege für *putně, putna*; der Erstbeleg für *putně* findet sich in SlovOstřS 106: „qualus chmelový koš vel cedidlo vel putně“; jener für *putna* in MamKapR 70b (Jr 6,9): „ad cartallum do putny uel k koši“. Der slk. Erstbeleg für *putňa* stammt aus Modra (Modern, Modor) 1622; das zugehörige Dim. *putienka* ist bereits 1618 in Skalica (Skalitz, Szokolca) belegt. Das ung. Lexem *puttony* findet sich laut KoGö 356 erstmals 1490 belegt. © Bieder 1988:167;

Šimon Ondruš (2000, 2002, 2004), Alexandr Preobraženskij (1910) ani Max Vasmer (1973) nespracovali karpaticizmus *putňa* vo svojom diele.

3.2. Etymológia karpaticizmu *putera*

Historický slovník slovenského jazyka (1995, IV, 576) uvádza karpaticizmus v podobách **putera**, **putyra** svýznamom drevená nádoba na mlieko a syr používaná na salaši. Autori diela jednoznačne uvádzajú nemecký pôvod karpaticizmu¹⁵.

Š. Králik (2019, 487) zachytáva karpaticizmus v podobe **putera** s významom nádoba na mlieko a syr, ktorá sa používa na salaši. Autor konštatuje, že slovo nemá jasný pôvod, prikláňa sa ku gréckemu prameňu *πυτίνη* [*pytinē*]¹⁶.

Slovník slovenských nářečí (2021, III, 471) uvádza karpaticizmus v podobe **putera** i **putyra** s významom: drevená v hornej časti rozšírená nádoba s dvoma uchami používaná na salaši na zbieranie a kľaganie vydojeného mlieka¹⁷.

EisCh 395; H-K 306; H-L 375; Jaklová 1999:218; May 13, 20, 31–32, 41, 57, 64; Mch 501; Nek 46; Rud 120; Rz 521; Schnw 14, 20 ▲ EisPo 255; HSSJ IV:576; Jg III:767; PSJČ IV/2:569; SSSJ II:1184; SSSJ III:673; SSSJ 344; KSSJ 605 (Newerkla, 2011, 328).

¹⁵ **putera, putyra** ž. Nem drevená nádoba na mlieko a syr používaná na salaši: kotly nro 2; putery welike (LIETAVA 1607); putiry no 3 (s. l. 1619); dogelnice no 3, putery no 3 (L. HRÁDOK 1702); ja (dám) puteru žinčice a ja tri lahvice (PV 1792) (*Historický slovník slovenského jazyka* 1995, IV, 576).

¹⁶ **putera** – nádoba na mlieko a syr používaná na salaši (od XVII storočia). Z rum. dial. *putiră*, čo je variant rum. *putină* „sud, kaďa“, nejasného pôvodu – v konečnom dôsledku azda z gr. *pytinē* (*πυτίνη*) „opletená fľaša“ (Králik 2019, 487).

¹⁷ **putera i putyra** ž. (*putira*) I. ovč. drevená v hornej časti mierne rozšírená nádoba s dvoma uchami používaná na salaši na zbieranie a kľaganie vydojeného mlieka: *Na puteru sa dala ciečka z lanovieho plátina a mlieko sa prededilo Hruštín NÁM; Ouce doja do gelati a vidojené mlieko preciedajú do putiri Turany MAR; Do puteri sa vľialo z deci kľagu Iľanovo LM; Do puteri sa pozliávalo šetko nadojené ofčie mmlieko Dol. Súča TRČ; Tá dzieža taká sa volala putera, viľialo sa to mlieko nam hñe také ceplé a dalo sa kľak Ďurčiná ŽIL; Bača precadzi mľiko do putiri Bzenov PRE; putira Važec LM ♦ putera s pipňou Lipt. Hrádok LM – s uzáverom na postupné vypúšťanie tekutiny 2. expr. nadávka tučnej žene: to taka putira ňeposkladana Dl. Lúka BAR; putera St. Hory BB (*Slovník slovenských nářečí* 2021, III, 471).*

Slovník slovenských nářečí (2021, III, 471–472) uvádza aj heslá: puterka vo význame: drevená v hornej časti mierne rozšírená nádoba na uskladňovanie masla, bryndze ap., geletka: *puterka* Pliešovce ZVO, Laskomerské BB (471); putienka: 1. menšia drevená polooválna al. oválna nádoba s pevným uchom na nosenie v ruke; jej obsah : *Behdeakej riade zme voka viviláčile, ešte aj lavičku s putienkou* Čelovce MK; *Hrozno sa oberalo do putienog a kiblou Vrable; Prú zme město kiblou mali putienki* Lapáš NIT *F pitvóre na šamli boli putienki, nad nima sa štelazi plecháč* Červenik HLO; *Čuli sme, jak naráz dosi putienku vodi viléu, tedí bili putienki, né kible* Kuklov MAL; *Ňesla ťelaci puténce picie* Bošáca TRČ; *Robel'i sa šafle, putne, menšia sa volala puténka* Rajec ŽIL; *putinka* Pata ŠAL ♦ *stravník na puténki* Malacky – kostra z obrúč používaná pri výrobe putní • *leje sa jak s puténki* Štefanov SEN, *leje jak s puténki* Palárikovo NZ, Záh. Bystrica BRA – o silnom hustom daždi, veľmi prší 2. menšia drevená alebo kovová nádoba s jedným držadlom používaná pri dojení mlieka, hrotok, šechtár: *Takúto ňišku stoličku sme mieli, na tú sen si sedýa a tadi sme mieli puténku s takím lévikem na boku, do teho sen to nadojýja* Stupava BRA; *Volakedi zme dojili do drevenej putenki alebo potom do plechoveho hrotka* Dubová MOD; *drevená putenka* Jablonové MAL; *putienka* Myjava • *ja ci vráčim putenku mľéka a budem s tebu kvit* Láb MAL – žart. o nevďačnosti detí voči rodičom 3. menšia drevená oválna nádoba na uskladnenie bryndze, syra a p., geletka: *putienka* Podhájska VRB 4. jednoduchšia vinohradnícka striekačka i jej časť, v ktorej je postrek: *Dvihni mi putenku na chrbet* Pezinok MOD; *Špric, to je putenka, slimák, sítko* Bernolákovo BRA; *putenka ze síkavku; putenka s pantami* Doľany MOD 5. odroda jablk:

Atlas slovenského jazyka (Habovštiak 1984, IV) nezachytáva karpaticizmus *putera* v rámci indexu slov *Dotazníka pre výskum slovenských nárečí II*.

V. Machek (1971, 502; 1957, 409) zachytil karpaticizmus v podobe **putyra**, s významom: veľká drevená nádoba, do ktorej sa zlieva nadojené mlieko. Autor konštatuje, že sa jedná o slovo pastierskej kultúry karpatskej, no dodáva, že pôvod tohto slova sa nenachádza v rumunčine. Na záver hesla dodáva, že *putyra* je prevzaté slovo alpského mliekarského názvoslovnia doloženého vo švajčiarskej nemčine v podobe *büder*. Ako možnú cestu uvádza, že slovo *putera* > *putyra* mohlo vzísť z tvaru *Butterfaß* alebo iného tvaru s *Butter*¹⁸.

Karpaticizmus *putera* zachytil F. Miklosich (1886, 268) v rámci hesla **putina, putna**, kde uvádza podoby *putra* s významom druh nádoby.

S.M. Newerkla (2011, 328) uvádza podoby **putr, putra** vo význame maslo z farmy, ešte neprevarené maslo; pri slovenských ekvivalentoch *putera, putyra* uvádza autor význam drevená nádoba na mlieko a syr. Autor sa domnieva, že slovo pochádza z pastierskej kultúry karpatskej a poukazuje na grécky pôvod v slove *βούτυρον* (=maslo, kravský syr). S.M. Newerkla je toho názoru, že *Historický slovník slovenského jazyka* (1991–2008) nesprávne uvádza pri skúmanom karpaticizme nemecký pôvod¹⁹.

Š. Ondruš (2000, 2002, 2004), A. Preobraženskij (1910) ani M. Vasmer (1973) neuvádzajú karpaticizmus *putera* vo svojom diele.

Na základe nášho výskumu môžeme jednoznačne určiť nemecký pôvod pri karpaticizme *putňa*. Pri karpaticizme *putera* nie všetci autori uvádzali nemecký pôvod, no na základe našej analýzy a komparácie sme určili nemecký pôvod tohto karpaticizmu.

putienka Hor. Strháre MK putienkový príd. k l v spoj.: *putienková lavička* V. Maňa VRB – stolec ako súčasť kuchynského zariadenia na odkladanie vedier s vodou putienočka ž. zdob. expr. K 2: *Také zlaté obruče mala a do téj putenecki dojivali* Slov. Grob MOD.

¹⁸ **putyra** na salaši veľká drevená nádoba, do níž se slévá nadojené mléko; to se v ní zakřagá (v. *klaga*) na sýr; sýr se nakonec z putyry vybírá a robí se oštěpky. Slovo pastýřské kultury karpatské: je val., laš.; slc. l *putira, putera*, pol. *putyra, putra, puciera, puciora*, ukr. *nymepa [putera]*. Poněvadž hledaný pramen toho slova v rumunštině není (je tam jen *bute* sud, z román. *buttis*, ale žádně slovo podobně s příponou *r-ovou*), nezbývá než uznati, že *putyra* je přejato z pastýřského, resp. mlékařského názvosloví alpského: ve švýcarské němčině je doloženo *büder*, z podobně východoalpské zkráceniny plného útvaru *Butterfaß* nebo iného s *Butter* – ‘máslö’ mohlo vzejíti *putera* > *putyra*. Kdy a jak se to stalo, není dosud známo (Machek 1971, 502; 1957, 409).

¹⁹ **putr** m. dial., **putra** f. dial. ‘Bauernbutter, frische, noch nicht abgekochte Butter.’ ♦ **putr** dial. ‘id.’. © Bei Jg lediglich mor. us. *butyra*. Äslk. *puter; putr*. Č. äslk. Formen auf *p-* < bair. *puttər, puttv* f. + m. Mor. us. *butyra* (bei Jg) gehört hingegen zu slk. *putera*, slk. dial. *putyra*, äskl. *butira* (1577), *butora* (1405), *putera* (1607), *putyra* (1619) ‘hölzernes Gefäß für Milch und Käse’. Dieses ist wohl ähnlich wie mor. dial. slk. *ŕgeleta*, äslk. *galeta, galata, geleta, gelata, galatna* ‘Melkkübel (für Schafe)’ ein Begriff der karpatischen Hirtenkultur und geht als solches urspr. auf gr. *βούτυρον* ‘Butter, Kuhquark’ zurück. HSSJ nimmt falsch auch für diese Formen Entlehnung < dt. Form an. © osorb. *butra*, kr. vs. *putar, puter*, sln. *puter*. © nhd. *Butter*, engl. *butter*; lat. *būtŕrum* ‘Butter’, fr. *butyreux* ‘butterartig’; gr. *βούτυρον* ‘Butter, Kuhquark’. © Kein ač. Beleg. Die č. Dialektgrenze zwischen m. und f. Formen geht mit jener in den benachbarten bair. Mundarten konform. Der slk. Erstbeleg für *put(e)r* stammt aus ASL 1701; das zugehörige Adj. *putrový* ist bereits 1683 in Liptovský Svätý Ján (St. Johann in der Liptau, Liptószentjános) belegt. Slk. dial. *putr* findet sich bei Kálal 1924:956. © ČJA 1:230–231; Janečková 1999:223; May 56; Rud 120; Schnw 38; Skála 1968b:139; Šrámek 1998:303; Utěšený 1968:113–115, 124 ▲ HSSJ I:166, IV:576; Jg 1:205; PSJČ IV/2:570; SŠJČ II:1184. (Newerkla 2011, 328).

4. Historický kontext slovensko-nemeckých kontaktov

Oblasť dnešného Slovenska bola križovatkou rôznych kultúr. Vzájomné pôsobenie a spolunažívanie zanechalo stopy nielen v architektúre, spoločenskom živote, ale aj v jazyku. Nemecké obyvateľstvo, ktoré prišlo na naše územie a ich potomkovia sú stále súčasťou nášho národa, taktiež ovplyvnilo našu kultúru²⁰.

Počiatky germánskeho osídlenia územia Slovenska siahajú až do prvých storočí nášho letopočtu. Z dejinných udalostí, ktoré spomenieme v tejto súvislosti, je najdôležitejšia **nemecká kolonizácia**, ktorá nepochybne ovplyvnila nielen rozvoj slovenských nárečí, ale aj našu kultúru. V priebehu VIII–IX storočia obohatila nemčina našu slovnú zásobu hlavne v oblasti kresťanskej terminológie. **VXIII storočí prišlo na pozvanie kráľa Bela IV. množstvo obyvateľov z nemeckých krajín**, aby obohatili a podporili slovenské domáce banské podnikanie, výrobu a obchod. Kráľ ponúkol nemeckým prisťahovalcom rôzne výhody a tým získali aj výhodné postavenie vo vedení jednotlivých miest. Z tohto obdobia k nám prenikli slová ako napr. *rada* (z nem. *Rath*, *Stadtrath*) (Papsonová 2005, [w]: Slobodová 2021a). V období XIII storočia držali správu miest vo svojich rukách Nemci, no jestvuje množstvo písomných záznamov o kontaktoch so slovenským obyvateľstvom. Tieto vzájomné kontakty sa odrazili aj na slovnej zásobe oboch jazykov. Podľa J. Doruľu (2012; 2014) žiadny iný jazyk neovplyvnil slovenčinu tak ako ten nemecký. V našej slovnej zásobe našli miesto slová z oblasti baníctva, remesiel, mestskej samosprávy i súdnictva.

Druhú etapu osídľovania nemeckým etnikom prebehlo podľa Horváthovej (2022) v XVI–XVII storočí v čase protireformačného hnutia v Európe. Pre tieto nemecké skupiny, ktoré pochádzali z Bavorska, Tirolska i Švajčiarska, sa udomácnilo označenie *Habáni*; tí boli známi výrobou keramiky, rôznych kovových predmetov a zaoberali sa tiež spracovaním kože a súkna (Gabzdilová-Olejníková, Olejník 2004). Z obdobia XV–XVIII storočia pochádzajú nemecké slová ako *firmajster* (z nem. *Viermeister* = jeden zo štyroch vedúcich predstaviteľov cechu), *beisitzer* (z nem. *Beisitzer* = prísediaci) a pod. (Doruľa 1977).

Ďalším dôležitým míľnikom v slovensko-nemeckých vzťahoch bol rok **1867**, keď začala **vláda Habsburgovcov** a vznikla **rakúsko-uhorská monarchia**. Z tohto obdobia nám ostali slová ako napr. *piškóta* (z rak. *Biskotte*), *kredenc* (z nem. *Kredenz*) (Papsonová 2005, [w:] Slobodová 2021a). V druhej polovici XVIII storočia sa u nás usadili skupiny drevorubačov z Tirolska, Álp a Štajerska; z pomenovania tejto profesie *Holz hacker* a *Holzfäller* vzniklo označenie *Huncokári* (Horváthová 2002).

Gabzdilová-Olejníková a Olejník (2004) považujú za poslednú fázu nemeckého osídľovania XIX storočie, kedy na našom území chýbali odborníci, ktorí by dokázali zakladať manufaktúry a rozvíjať priemyselnú výrobu. Horváthová (2022) uvádza, že poslednou fázou osídlenia nášho územia nemeckým obyvateľstvom bol ich príchod na východ Slovenska v roku 1899 do obce Michalok. Nemecké spoločenstvo sa v našej oblasti sústredilo do troch častí: Bratislava a okolie, Kremnica s okolitými obcami a Nitrianske Pravno, tzv. *Hauerland* a treťou časťou je horný a dolný Spiš spolu s údolím Bodvy.

²⁰ Podrobnú genézu nemeckého osídlenia na našom pozri Vladimír Rábik (2006).

V neskoršom období mala na slovensko-nemecké kontakty vplyv kodifikácia slovenčiny (1843), rozpad Rakúsko-Uhorska (1918) a porážka Nemecka po druhej svetovej vojne. Práve posledná historická udalosť mala za dôsledok apatiu voči Nemecku a tým vplyv nemeckého jazyka oslabil (Múcsková 2000, [w:] Slobodová 2021a). Horváthová (2002) konštatuje, že výrazná zmena v postavení karpatských Nemcov²¹ nastala v roku 1990, keď vznikol *Spolok karpatských Nemcov*. V súčasnosti obývajú karpatskí Nemci oblasť Bratislava a okolie, Spiš a údolie rieky Bodvy a Hauerland.

5. Záver

V našom príspevku sme analyzovali dva karpaticizmy – *putňa* a *putera*. Pri skúmaní štruktúry slova *putera* sme zistili nepresnosti v spracovaní materiálov z Dotazníka CKDA – sémantická štruktúra na pravej strane pod mapou sa líši od ľavej strany; na pravej strane je uvedených 6 významov (2 z toho ojedinelé), zatiaľ čo na ľavej strane je uvedených 12 významov (2 z toho ojedinelé – zhodné s pravou stranou) (pozri prílohu č. 3 a 4).

Vybrané karpaticizmy sme podrobili sémantickej analýze: jednotlivé významy sme rozložili na klasifikačné, identifikačné a špecifikačné sémantické príznaky. Obidve slová majú rovnaké klasifikačné príznaky: *podstatné mená, konkrétnosť a počítateľnosť*, zhodu sme odhalili aj pri identifikačnom príznaku: *nádoba*. Zhoda sa nám ukázala aj pri špecifikačných príznakoch: *drevená, na skladovanie, na výrobu, na vodu, na mlieko/mliečne produkty/na produkty*.

V rámci nášho výskumu sme objavili ďalšie dva významy pre karpaticizmus *putera*, ktoré zachytil *Slovník slovenských nárečí* (2021, III): 1. jednoduchšia vinohradnícka striekačka a jej časť, v ktorej sa robí postrek, 2. odroda jablák. Spoločným prvkom týchto významov je *nádoba* – „dutý, zvrchu otvorený, rozmanito tvarovaný predmet z rôznych materiálov na uschovávanie tekutín, pevných alebo sypkých látok (*Slovník súčasného slovenského jazyka M – N* 2015)“. Pri druhom objavenom význame (odroda jablák) predpokladáme, že sa význam odvodil od nádoby, do ktorej sa tieto jablká zbierali – *putienka*.

Etymológiu karpaticizmov sme overovali v rôznych domácich a zahraničných príručkách, slovníkoch a atlasoch: F. Miklosich (1886), A. Преображенский [Preobraženskij] (1910), V. Machek (1957; 1971), M. Фасмер [M. Vasmer] (1973), *Historický slovník slovenského jazyka* (1995, IV), Š. Ondruš (2000; 2002; 2004), S.M. Newerkla (2011), Ľ. Králik (2015), *Slovník slovenských nárečí* (2021, III), *Atlas slovenského jazyka* (1984, IV). Zistili sme, že slovo *putňa* má jednoznačný nemecký pôvod. Pri slove *putera* autori neuviedli jednoznačný pôvod, no na základe našej analýzy sme určili **nemecký pôvod** tohto slova. Naše tvrdenie podporujú nasledujúce fakty:

1. Už počas sémantickej analýzy sme zistili podobné alebo rovnaké významové odtenky.

²¹ Pomenovanie *karpatskí Nemci* pochádza zo začiatku XX storočia. Autorom tohto označenia bol Raimund Fridrich Kaindl. V roku 1918, po vzniku Československej republiky, vyvstala potreba odlišenia v označení Nemcov, ktorí žili v Čechách, Morave a Sliezsku od Nemcov žijúcich na Slovensku a Zakarpatskej Ukrajine (Horváthová 2002).

2. F. Miklosich (1886, 268) uvádza obidva skúmané slová v rámci jedného hesla: *putina, putna*; uvádza aj starohornonemeckú podobu: *putína*.
3. V. Machek (1971, 502; 1957, 409) tvrdí, že slovo *putera* pochádza z pastierskej kultúry karpatskej, ale nevyskytuje sa v rumunčine. Autor predpokladá, že slovo je pravdepodobne prevzaté zo švajčiarskej nemčiny, kde malo podobu *büder*; ako možnú cestu uvádza pôvod v nemeckom slove *Butterfaß*, alebo inom tvare s *Butter*.
4. Š. Králik (2019, 487) jasne uvádza nemecký pôvod slova *putňa* a ako základné slová používa: spis. nem. *Bütte*, bavor.-rak. dial. *Putte, Putn*. Pri slove *putera* však autor neuvádza jednoznačný pôvod, aj keď dodáva, že pôvod môže byť z gréckeho *πυτίνη* [*pytinē*] so významom „opletená fľaša” – rovnako ako pri karpaticizme *putňa*.
5. Podľa nášho názoru svedčí o rovnakom pôvode obidvoch skúmaných karpaticizmov aj spoločný význam zachytený v *Slovníku slovenských nárečí* (2021, III): *putňa* – časť vinohradnickej striekačky, kde sa robí postrek; *putera* – jednoduchšia vinohradnícka striekačka i jej časť, v ktorej je postrek.

Historický slovník slovenského jazyka (1995, IV, 576) uvádza jednoznačný nemecký pôvod.

Jazykovedec S.M. Newerkla vo svojom diele (2011, 328) vyjadril pochybnosti o tvrdení *Historického slovníka slovenského jazyka* (1995), ktorý predpokladá nemecký pôvod karpaticizmu. Dovoľme si nesúhlasiť s bádateľom, pretože naša analýza nás vedie k presvedčeniu, že **karpaticizmy *putňa* a *putera* majú rovnaký pôvod v nemeckom jazyku.**

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Authors' Contributions: The author confirms sole responsibility for the following: study conception and design, data collection, analysis and interpretation of results, and manuscript preparation.

Literatúra

- Atlas slovenského jazyka IV: lexika. Časť 2 – úvod, komentáre, dotazník, indexy* (1984), A. Habovštiak, Bratislava.
- Blanár V. (1976), *Od myšlienkového odrazu k lexikálnemu významu*, „Jazykovedný časopis”, roč. 27, č. 2, s. 99–116.
- Buzássyová K. (1990), *Sémantická štruktúra slovenských deverbatív*, Bratislava.
- Doruľa J. (1977), *Slováci v dejinách jazykových kontaktov*, Bratislava.
- Doruľa J. (2012), *Z dejín slovensko-nemeckých vzťahov. Nemecká a slovenská účtovná kniha zo 17. storočia*, „Slavica Slovaca”, roč. 47, č. 3 (*Supplementum*), s. 4–60, http://www.slavu.sav.sk/casopisy/slavica/2012_03/2012_3.pdf (cyt. 01. 5. 2024).
- Doruľa J. (2014), *O slovensko-nemeckom spolunažívaní v 16.–18. storočí*, Bratislava.
- Gabzdilová-Olejníková S., Olejník M. (2004), *Karpatskí Nemci na Slovensku od druhej svetovej vojny do roku 1953*, Bratislava.
- Historický slovník slovenského jazyka IV: P (poihrať sa) – P (pytlovať)* (1995), ved. red. M. Majtán, Bratislava.

- Horváthová M. (2002), *Nemci na Slovensku. Etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia, remesiel a odievania*, Komárno-Dunajská Streda.
- Kopecká M. i in. (2011), *Staršia slovenská lexika v medzijazykových vzťahoch*, Bratislava.
- Kozárová I., Slobodová Z. (2019), *Komponent čiernej farby v slovenských, anglických a nemeckých ustálených slovných spojeniach z oblasti ekonómie a manažmentu*, „Jazyk a manažment”, s. 46–62.
- Králik L. (2019), *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, Druhé, opravené vydanie, Bratislava.
- Machek V. (1957), *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Praha.
- Machek V. (1971), *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Praha.
- Malíková M.O. (1986), *Sémantická analýza zložených slov tvorených morféomou novo- (v slovenčine a ruštine)*, „Slavica Slovaca”, č. 21, s. 28–38.
- Miklosich F. (1886), *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, <https://archive.org/details/etymologischesw00mikluoft/page/n509/mode/2up> (cyt. 3. 4. 2024).
- Mistrík J. (red.), 1993, *Encyklopédia jazykovedy*, Bratislava.
- Múcsková G. (2000), *Mesto Gelnica a jeho jazyk*, [w:] *Sociolinguistica Slovaca 5. Mesto a jeho jazyk*, red. S. Ondrejovič, Bratislava, s. 184–194.
- Nábělková M. (1993), *Vzťahové adjektíva v slovenčine: (funkčno-sémantická analýza desubstantívnych derivátov)*, Bratislava.
- Nemcová E. (1990), *Sémantická analýza verb dicenci*, Bratislava.
- Newerkla S.M. (2011), *Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch. Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen*, zweite, durchgehend überarbeitete und aktualisierte Auflage, Frankfurt am Main, <https://homepage.univie.ac.at/stefan.newerkla/Sprachkontakte.pdf>.
- Obščekarpatskij dialektologičeskij atlas. Vypusk 2* (1994), red. P. Ondrus, A. Zaręba.
- Ondrus P., Horecký J., Furdík J. (1980), *Súčasný slovenský spisovný jazyk: lexikológia*, Bratislava.
- Ondruš Š. (2000), *Odtajnené trezory*, 1. vyd., Martin.
- Ondruš Š. (2002), *Odtajnené trezory [diel] 2*, 1. vyd., Martin.
- Ondruš Š. (2004), *Odtajnené trezory [diel] 3*, 1. vyd., Martin.
- Papsonová M. (2005), *Bairisch-slowakische Wortschatzbeziehungen im Spiegel der Kulturgeschichte*, „Deutsche Wortforschung als Kulturgeschichte”. Hrsg. I. Hausner, P. Wiesinger, s. 261–273.
- Petraško L. (2013), *Blízki vzdialení. Slovensko-nemecké (nielen) literárne vzťahy*, Prešov.
- Rábik V. (2006), *Nemecké osídlenie na území východného Slovenska v stredoveku (Šarišská župa a slovenské časti žúp abovskej, zemplínskej a užskej)*, Bratislava.
- Ripka I. (1983), *Sémantická štruktúra deverbativa č(v)rpak v dialektoch karpatského areálu*, „Slavica Slovaca”, roč. 18, Č. 1, s. 45–48.
- Sekaninová E. (1984), *Metóda modelovania a komponentovej analýzy v sémantike (s aplikáciou na verba sentiendi)*, „Jazykovedný časopis”, roč. 35, s. 134–145.
- Slobodová Z. (2019), *Globalizácia – sémantická analýza pojmu v slovenskom a nemeckom jazyku*, [w:] *FORLANG: Cudzie jazyky v adademickom prostredí. Periodický zborník vedeckých príspevkov a odborných článkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 6.–7. júna 2019*, s. 345–353 (cyt. 21. 6. 2024).

- Slobodová Z. (2020), *Sémantická analýza karpaticizmov z aspektu medzijazykových kontaktov*, Prešov, <https://www.pulib.sk/web/pdf/web/viewer.html?file=/web/kniznica/elpub/dokument/Slobodova1/subor/9788055529028.pdf> (cyt. 11. 4. 2024).
- Slobodová Z. (2021a), *Sémantická analýza karpaticizmu xVža z aspektu slovensko-nemeckých jazykových kontaktov*, „Slavica Slovaca”, roč. 56, č. 2, s. 169–181, <https://www.sav.sk/journals/uploads/11151429SLOBODOVÁ.pdf>.
- Slobodová Z. (2021b), *Komparácia sémantickej štruktúry karpaticizmu kuČa v Dotazníku pre Celokarpatský dialektologický atlas, Celokarpatskom dialektologickom atlase a materiáloch z Bulharskej republiky*, [w:] *Limes Slavicus: kulturni koncepti na Slavianstvoto*, Šumen, s. 13–28.
- Slovník slovenských nářečí III: P (poza) – R*, (2021), K. Balleková a kol., Bratislava.
- Vasmer M. (1973), *Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka. Tom IV: T – Jaščur*. Moskva, <https://vasmer.slovaronline.com> (cyt. 02. 6. 2024).
- Цветков Х.Б. [Cvetkov H.B.] (1984), *К методологии компонентного анализа. Вопросы языкознания* [K metodologii komponentnogo analiza. Voprosy jazykoznanija], Москва.
- Karpato-balkanskij dialektnyj landszaft: Jazyk i kultura. Pamjati Galiny Pietrovny Klepikovoj. Sbornik statiej* [Karpato-balkanskij dialektnyj landszaft: Jazyk i kultura. Pamjati Galiny Pietrovny Klepikowoj. Sbornik statiej] (2008), Отв. ред. А.А. Плотникова, Москва, https://inslav.ru/images/stories/books/Karp-Balkan-Pamjati_Klepikovoj2008.pdf (cyt. 12. 5. 2024).
- Преображенский А. [Preobraženskij A.] ((1910–1914), *Этимологический словарь русского языка* [Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka], т. II: П – С, Москва, <https://etymolog.ruslang.ru/doc/preobrazhenskijP-S.pdf> (cyt. 12. 5. 2024).